א)פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל בעל הבית שנאמר 1תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב וליחזי היכי נהיגי ב)בעיר חדשה וניחזי מהיכא קא אתו בנקוטאי איבעית אימא דאמר להו ג)דאגריתו לי כפועל דאורייתא דרש רבי זירא ואמרי לה תני רב יוסף מאי דכתיב 2תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער תשת חשך ויהי לילה זה ה)העולם הזה שדומה ללילה בו תרמוש כל חיתו יער אלו רשעים שבו שדומין לחיה שביער תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון תזרח השמש לצדיקים יאספון רשעים לגיהנם ואל מעונתם ירבצון ו)אין לך כל צדיק וצדיק שאין לו מדור לפי כבודו יצא אדם לפעלו יצאו צדיקים לקבל שכרן ולעבודתו עדי ערב במי שהשלים עבודתו עדי ערב ר' אלעזר ב"ר שמעון אשכח להההוא פרהגונא דקא תפיס גנבי אמר ליה היכי יכלת להו לאו כחיותא מתילי דכתיב בו תרמוש כל חיתו יער איכא דאמרי מהאי קרא קאמר ליה 3יארב במסתר כאריה ד)בסוכו דלמא שקלת צדיקי ושבקת רשיעי א"ל ומאי אעביד הרמנא דמלכא הוא אמר (א) תא אגמרך היכי תעביד עול בארבע שעי לחנותא כי חזית איניש דקא שתי חמרא וקא נקיט כסא בידיה וקא מנמנם שאול עילויה אי צורבא מרבנן הוא וניים אקדומי קדים לגרסיה אי פועל הוא קדים קא עביד עבידתיה ואי עבידתיה בליליא רדודי רדיד ואי לא גנבא הוא ותפסיה אישתמע מילתא בי מלכא אמרו ז)קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרונקא אתיוה לרבי אלעזר ברבי שמעון וקא תפיס גנבי ואזיל שלח ליה ר' יהושע בן קרחה חומץ בן יין ו)עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה שלח ליה קוצים אני מכלה מן הכרם שלח ליה ה)יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו יומא חד פגע ביה ההוא כובס קרייה חומץ בן יין אמר מדחציף כולי האי שמע מינה רשיעא הוא אמר להו תפסוהו תפסוהו לבתר דנח דעתיה אזל בתריה לפרוקיה ולא מצי קרי עליה 4שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו זקפוהו קם תותי זקיפא וקא בכי אמרו ליה רבי ט)אל ירע בעיניך שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום הכפורים הניח ידו על בני מעיו אמר שישו בני מעי שישו ומה ספיקות שלכם כך ודאות שלכם על אחת כמה וכמה מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם ואפי' הכי לא מייתבא דעתיה אשקיוהו סמא דשינתא ועיילוהו לביתא דשישא וקרעו לכריסיה הוו מפקו מיניה דיקולי דיקולי דתרבא ומותבי בשמשא בתמוז ואב ולא מסרחי כל תרבא נמי לא סריח כל תרבא לא סריח שורייקי סומקי מסריח הכא אף על גב דאיכא שורייקי סומקי לא מסריח קרי אנפשיה 5אף בשרי ישכון לבטח ואף ר' ישמעאל ברבי יוסי מטא

כי

בכניסתו. לעיר: **משלו.** צריך לוותר משלו אצל בעל הבית ולהמשיך אצלו: **וביציאתו.** למלאכתו בבקר: **משל בעל הבית.** אינו צריך להקדים אלא עם הנץ החמה: **יאספון.** החיות. דלעיל מיניה כתיב תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער תזרח השמש וגו' וסמיך ליה יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב עד שתחשך: **וליחזי היכי נהיגי.** בעיר והכל כמנהג המדינה ודריש לקיש מאי היא: **בנקוטאי.** שנתלקטו ממקומות הרבה ויש מקום שמקדימין ויש מקום שמחשכין וליכא למיסמך אלא אדאורייתא: **אלו רשעים שבו.** שמניחין להן יכולת להלך ברשעם ואין נפרעין מהם: **תזרח השמש.** לעולם הבא: **ואל מעונתם ירבצון.** הצדיקים: **עדי ערב.** עד יום מותו: **פרהגונא.** ממונה של מלך: **תפיס גנבי.** בודק אחריהן ותופסן: **היכי יכלת להו.** להבין מחבולותם: **לאו כחיותא מתילי.** וכי לא כחיות נמשלו שמתחבאות ביום במסתריהם: **דלמא.** הני דשקלת צדיקי נינהו: **הרמנא דמלכא הוא.** מצות המלך היא: **בארבע שעי.** שהיא שעת סעודה והכל נכנסין בחנויות וסועדין: **אקדומי אקדים לגירסיה.** השכים בעוד לילה ולכך הוא מנמנם: **ואי פועל הוא.** שכיר יום: **ואי עבידתיה בליליא.** אומן שמלאכתו בלילה: **רדודי רדיד.** תרגום וירקעו את פחי (שמות לט) ורדידו. מותח חוטי נחושת וברזל לעשות מחטין ואומנתו בלילה לפי שמושכו בכלי אומנותו בנקבים דקים זה דק מזה ואין קולו נשמע בלילה ואפילו לא נשמע קול פטיש בביתו באותו לילה אין לך לתופסו על כך דלמא רדודי רדיד: **גנבא הוא.** ולכך הוא ישן שיעור בלילה לארוב עוברי דרכים או לחפור בתים: **קריינא דאיגרתא.** משל הוא: **פרוונקא.** שליח: **חומץ בן יין.** רשע בן צדיק: **יבא בעל הכרם.** הקב"ה כי כרם ה' צבאות בית ישראל ו): **ויכלה.** ויטול את קוציו של כרם: **קרי עליה.** על הכובס: **וקפוהו.** תלאוהו: **קם.** רבי אלעזר: **תותי זקיפא.** תחת העץ: **על נערה מאורסה.** שהיא בסקילה וכל הנסקלין נתלין: **ודאות שלכם.** מקום שיש טעם בדבר כגון הנך דניימי בחנותא: **דיקולי דתרבא.** סלים מלאין שומן. לפי שבעל בשר היה מאד: **בשמשא.** לנסות אם יסריח וירחש תולעים: **כל תרבא לא מסרח.** אא"כ יש בשר עמו: **שורייקי סומקי.** גווים אדומים והן מין הבשר:

כי

פועל בכניסתו משלו. פי' בכניסתו לביתו מן המלאכה משלו בשעה שהיא שלו דהיינו אחר יציאת הכוכבים לפי שחוזר לביתו אינו לצורך בעל הבית ולכך אין לו להתבטל בשביל החזרה שאינה ממלאכת בעה"ב וביציאתו למלאכה משל בעה"ב דזמן המלאכה הוא מהנץ עד צאת הכוכבים ולא מעמוד השחר כדמשמע בפרק אמר להם הממונה (יומא דף כח: ושם) דתנן האיר כל המזרח ויצאו כל העם לשכור פועלים משמע שלא היו נכנסים למלאכה עד הנץ וכן משמע בריש פסחים (דף ב: ושם ד"ה ר"א) דקאמר התם דאסור לעשות מלאכה מהנץ בערבי פסחים ז)ואמאי (ב) טפי מהנץ אלא לפי שהוא זמן התחלת פועלים לעשות מלאכה ואע"ג דבעזרא כתיב גבי בנין בית המקדש שהיו עושין מעלות השחר התם משום כבוד בהמ"ק הוו מקדמי טפי אבל שאר פועלין לא היו יוצאין למלאכה אלא מהנץ ואילך שההליכה היא לצורך בעל הבית ואע"פ שמזכיר כניסה שהיא בסוף היום קודם יציאה שהיא בבקר כן דרך הגמרא כההוא דאמר רב יהודה ח)לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב ובעושין פסין (עירובין דף כא.) אבל מטפס ועולה מטפס ויורד ואע"ג דשעת ט)הכנסת פועלים דריש פרק שום היתומים (ערכין דף כא: ושם ד"ה בשעת) היינו שעת הכנסת פועלים למלאכה כדמוכח התם וכן בפ' כל הנשבעין (שבועות דף מה:) מכניס לו פועלים ומוציא לו פועלים התם לשון הכנסה והוצאה הוי אבל הכא נקט כניסה ויציאה דהיינו כניסה לביתו ויציאה מביתו ופי' זה משמע בב"ר ואפילו לשון הכנסה מפרש התם כניסה לביתו והכי איתא התם פרשת ויצא ויבא יעקב מן השדה בערב תניין תמן השוכר את הפועלים ופסק עמהם להשכים ולהעריב כו' אמר ר' מנא במקום שאין מנהג תנאי ב"ד הוא שתהא הוצאה משל בעה"ב והכנסה משל פועלים הוצאה משל בעה"ב מנין דכתיב (תהלים קד) תזרח השמש יאספון מכאן ואילך יצא אדם לפעלו הכנסה משל פועל מנין דכתיב (שם) ולעבודתו עדי ערב וכן פירש בקונטרס אלא שפירש בכניסתו משלו מוותר משלו שאינו הולך עד אחר צאת הכוכבים ומה שהזכיר ויתור אין נראה לר"י שאינו מוותר כלום ור"ח פירש בכניסתו למלאכתו נותן משלו לבעה"ב וממהר לצאת קודם הנץ שהוא זמנו לצאת ויוצא מעלות השחר ולכך ביציאתו ממלאכתו משל בעה"ב שיוצא קודם צאת הכוכבים שיגיע לביתו עד צאת הכוכבים וזהו משל בעה"ב שהרי דינו היה עד צאת הכוכבים כמו שמביא מן הפסוק וקמ"ל ריש לקיש ששינו העולם מנהגם מדין הפסוק שמביא לקיים הא דאמר לעולם יכנס אדם בכי טוב ופי' שכן משמע בב"ר ולדרב' שם משמע כפי' קמא ועוד קשה לפירושו דמאי פריך וליחזי היכי נהיגי הא ריש לקיש לא אתא למימר שצריך לעשות כן אלא אתא לאשמועינן למה שינו פועלים מנהגם מפועל דאורייתא:

אמר

עין משפט נר מצוה

ד א ב ג טוש"ע ח"מ סי' שלא סעי' א בהג"ה:

ה ד ה מיי' פ"ח מהל' חובל ומזיק הל' ט סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סי' שפח סעיף ט:

* * *

תורה אור השלם

1 תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון: תהלים קד כב

2 תשת חשך ויהי לילה בו תרמש כל חיתו יער: תהלים קד כ

3 יארב במסתר כאריה בסכה יארב לחטוף עני יחטף עני במשכו ברשתו: תהלים י ט

4 שמר פיו ולשונו שמר מצרות נפשו: משלי כא כג

5 לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכן לבטח: תהלים טז ט

מסורת הש"ס

א) [פסחים ב: חגיגה יב: ע"ז ג:], ב) [שבת קנג.], ג) צ"ל בסוכה, ד) סנהדרין סב. [עג.], ה) [עי' תוס' סוטה ח: ד"ה מי שנתחייב ותוס' סנהדרין לז: ד"ה מיום שחרב ותוס' כתובות ל: ד"ה דין ד'], ו) [ישעיה ה], ז) ואמאי נקט טפי כצ"ל, ח) [פסחים ב.], ט) דשעת הוצאת והכנסת פועלים כצ"ל וכן בסמוך. רש"ל,

* * *

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר ליה תא אגמרך: (ב) תוס' ד"ה פועל וכו' מהנץ בערבי פסחים ואמאי לא קאמר טפי מהנץ: